

KATJA
PETROVSKAJA
EHKÄ
ESTHER

KATJA PETROVSKAJA

Ehkä Esther

Kertomuksia

Suomentanut

ILONA NYKYRI

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

Suomennoslainat

Alexander Blokin runo *Yö, katu, lyhty, apteekki*, suomentanut Eero Suvilehto

Lainaus Danten teoksesta *Jumalainen näytelmä*, suomentanut Eino Leino

Muunnelmia Goethen runoista *Matkamiehen yölauluja*,
Keijuinkuningas ja Mignon, suomentanut Valter Juva

Jevgeni Jevtušenkon runo *Babi Jar*, suomentanut Pentti Saaritsa

Lainaus Franz Kafkan romaanista *Oikeusjuttu*, suomentanut Aarno Peromies

Mihail Lermontovin runo *Yksin kuljen*, suomentanut V. K. Trast

Lainaus Osip Mandelštamin kertomuksesta *Egyptiläinen*
postimerkki teoksessa *Ajan kobina*, suomentanut Esa Adrian

Katkelma Eugène Pottierin sanoittamasta laulusta *Internationaali*,
suomentaneet Otto Wille Kuusinen, Yrjö Sirola ja Sulo Wuolijoki

Georg Traklin runo *Talvi-ilta*, suomentanut Helvi Juvonen

The translation of this work was supported by a grant from the Goethe-Institut which is funded by the German Ministry of Foreign Affairs.

Saksankielinen alkuteos *Vielleicht Esther* ilmestyi Saksassa vuonna 2014.

© Suhrkamp Verlag Berlin 2014

All rights reserved and controlled through Suhrkamp Verlag Berlin.

Suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Tammi 2015

Painettu EU:ssa

ISBN 978-951-31-8137-6

Kiitos Googlen

Minusta olisi parempi, jollen joutuisi aloittamaan matkajani täältä, rautatieaseman antiudesta, sillä se kertoo yhä tämän kaupungin hävityksestä, kaupungin joka voitokkaiden taisteluiden edetessä tuhottiin ja pommitettiin maan tasalle, kostoksi, siltä minusta tuntuu, kostoksi siitä että täältä johdettiin sotaa, rautapyörillä, rautasiivin käytyä loputonta salamasotaa joka kylvi tuhatkertaisesti tuhoa ympäri maailman. Siitä on nyt niin kauan, että tämä kaupunki, josta on tullut yksi maailman rauhallisimmista, varjelee omaa rauhansa lähes aggressiivisesti varmistaakseen silläkin keinoin ettei sota unohdu.

Keskelle tätä kaupunkia oli hiljattain rakennettu rautatieasema, ja vaikka oli rauha, asema oli kolkko, oli kuin se olisi kaikkien niiden menetysten ruumiillistuma joita ei voi millään keinolla hyvittää, yksi kolkoimmista paikoista tässä ristiin rastiin yhdistyneessä ja silti kovin rajallisessa Euroopassamme, paikka missä vetää aina, missä silmien eteen avautuu autius eikä katseella ole mahdollisuutta viipyillä kaupunkitiheikössä, levähtää jossakin ennen lähtöä, poistumista tästä keskelle kaupunkia levittäytyvästä tyhjyydestä,

jota mikään hallitus ei voi täyttää, ei suurellisilla rakennuksilla eikä hyvillä aikomuksilla.

Asemalla veti silläkin kertaa, kun seisoin laiturilla ja tapailin katseellani holvikaton kaaren alla helottavaa jättimäistä tekstiä *BOMBARDIER Willkommen in Berlin*, seurailin kirjainten ääriiviivoja, pitkästyneenä, mutta silti oudoksuen tämän tervetulotoivotuksen armottomuutta. Laiturilla veti, kun vanha mies lähestyi minua ja kysyi tekstistä.

Sitä ajattelee heti pommeja, tykistöä, sitä hirvittävää, käsitämätöntä sotaa, mies sanoi, ja miksi juuri Berliinin pitää tervehtiä matkailijoita tuolla lailla, tämän kauniin, rauhallisen, raunioiksi pommitetun kaupungin joka on siitä kaikesta tietoinen, ei kai voi olla niin että Berliini niin sanotusti pommittaa tuolla isokirjaimisella sanalla hänenkaltaisiaan tulijoita, ja mitä tässä tarkoittaa tuo *tervetuloa*, ketä nimenomaan tässä on tarkoitus pommittaa ja millä. Mies sanoi että hänen on välttämättä saatava selitys, sillä hän on juuri lähdössä pois. Minä vastasin, hiukan hämmästyneenä siitä että sisäinen ääneni oli ottanut vanhan mustasilmäisen miehen hahmon, puhui amerikkalaisella korostuksella ja pommitti minua hengästyneenä ja yhä kiivaammin, lähes suunniltaan kysymyksillä, joilla olin itse jo sata kertaa leikkinyt, *play it again*, ajattelin ja vajosin yhä syvemmälle niihin kysymyksiin, niiden kysymysten aallokkoon asemalaiturilla, ja vastasin, että minäkin ajattelen heti sotaa, ei siis mikään ikäkysymys, minä ajattelen joka tapauksessa aina sotaa, erityisesti täällä, tällä läpikulkuasemalla, joka ei ole yhdenkään junan pääteasema, ei hätää, ajattelin, sitä matkaa aina vain eteenpäin eikä tuo mies ole ensimmäinen, joka ihmettelee sitä ja kysyy minulta. Minä olen liian usein täällä, häivähti mielessäni, olen ehkä *стрелочник*, vaihdemies, ja

vaihdemies on aina syyllinen, ajattelin, mutta vain venäjäksi, kun vanha mies sanoi että my name is Samuel, Sam. Ja sitten kerroin hänelle että *Bombardier* on Berliinissä täysille katsomoille menevä ranskalainen musikaali, monet tulevat sen takia tähän kaupunkiin, kuvitelkaa, pelkääntään *Bombardierin* takia, Pariisin kommuuni tai vastaavaa niiltä ajoilta, kaksi yötä hotellissa ynnä musikaali ja täysihoito tätä päivää, ja että ongelmia on jo esiintynyt, koska Bombardieria on mainostettu päärautatieasemalla vain tällä yhdellä sanalla, kommenteita, siitä on ollut jo sanomalehdessä, sanoin, minä muistan, sanoin, lehdessä luki että sana herättää vääriä mielleyhtymiä, tässä kaupungin ja musikaalin välisessä kiistassa on jo oltu raastuvassakin, kuvitelkaa, on kuultu kielitieteilijöitä, jotka selvittivät sanan väkivalta-potentiaalia, mutta oikeus ratkaisi asian vapaan mainonnan hyväksi. Uskoin yhä enemmän omiin sanoihini, vaikkei minulla ollut aavistustakaan, mitä tuo rautatieaseman kattokaaren Bombardier tarkoitti ja mistä se tuli, mutta se mitä niin antaumuksella ja varomattomasti kerroin ja mitä en missään nimessä kutsuisi valheeksi, siivitti sanojani ja sai minut jatkamaan aina vain eteenpäin pelkäämättä lainkaan että tipahdan kesken kaiken, ja niin ajauduin yhä pitemmälle tämän julistamattoman tuomion kiemuroihin, sillä se joka ei laske luikuria, ei osaa lentää.

Mihin te olette matkalla? kysyi vanha mies minulta, ja kerroin hänelle hetkeäkään epäröimättä kaiken, jatkoin samaan hengenvetoon aivan kuin olisin arvioimassa seuraavaa musikaalia, kerroin puolalaiskaupungista josta sukulaiseni olivat sata vuotta sitten muuttaneet Varsovaan ja myöhemmin vielä kauemmas itään, ehkä vain jättääkseen minulle perinnöksi venäjän kielen, jonka minä sitten suurpiirtei-

sesti jätän jättämättä kenellekään, dead end siis ja pääte-
piste, siksi minun täytyy matkustaa sinne, sanoin, yhteen
Puolan vanhimista kaupungeista, missä heitä, sukuni esi-
isiä ja -äitejä joista ei tiedetä mitään, ei niin yhtään mitään,
todellakaan, missä heitä on asunut kaksi-, kolme- tai jopa
neljäsataa vuotta, mahdollisesti 1500-luvulta lähtien, jolloin
se pieni puolalaiskaupunki myönsi juutalaisille turvapaikan
ja luvan asua ja harjoittaa tiettyjä ammatteja ja heistä tuli
naapureita ja niitä toisia. And you? kysyi Sam, ja vastasin
että minä olen pikemminkin sattumalta juutalainen.

Sitä junaa mekin odotamme, sanoi Sam hetken kuluttua,
myös meidän on tarkoitus matkustaa Warszawa-Expres-
sillä. Tuolla junalla joka näyttää täysverihevoselta sukelta-
essaan nyt esiin sumusta, pikajunalla joka kyllä kulkee ai-
kataulun mukaan mutta aikaa vastaan, Bombardierin ai-
kaan, for us only, ajattelin, ja vanha mies jatkoi että hänen
vaimonsa etsii samaa, nimittäin isoäitinsä maailmaa, isoäi-
din joka on tullut Yhdysvaltoihin Biała Podlaskan liepeillä
sijaitsevasta pienestä valkovenäläisestä kylästä, muttei hän
itse sitä kotipaikakseen koe eikä koe hänen vaimonsakaan,
siitä on sata vuotta ja monta sukupolvea, eikä heistä kukaan
osaa enää sitä kieltäkään, ja Biała Podlaska on hänestä kuin
forgotten lullaby, herratiesmiksi, avain sydämeen, hän sa-
noi, ja kylän nimi on Janów Podlaski, ja siellä asui ennen
aikaan melkein pelkästään vain juutalaisia ja nyt vain niitä
toisia, ja he matkustavat sinne nähdäkseen sen, ja, hän sa-
noi tosiaankin jatkuvasti *ja*, aivan kuin kompuroisi estei-
den yli, ei sinne luonnollisestikaan yhtään mitään jäänyt
ole, hän sanoi *luonnollisestikaan ja yhtään mitään* painot-
taakseen matkansa mielettömyyttä, minäkin sanon usein
luonnollisesti tai tietysti, ihan kuin sellainen häviäminen

tai tyhjiys olisi luonnollista tai jopa itsestään selvää. Mutta maisemat, paikkakuntien nimet ja arabialaisiin erikoistunut, maailmanmaineessa oleva hevossiittola, joka on toiminut 1800-luvun alusta saakka, perustettu Napoleonin sotien jälkeen, se kaikki siellä vielä on, he kertoivat minulle, sen kaiken he olivat googlanneet. Sikäläinen hevonen saattoi maksaa hyvinkin miljoona dollaria, Mick Jagger oli jossain huutokaupassa jo katsellut siittolan hevosia, ja Jaggerin yhtyeen rumpali oli ostanut niitä kolme, ja nyt he matkustaisivat sinne, viiden kilometrin päähän Valko-Venäjän rajalta, kiitos Googlen. Siellä on jopa hevosten hautausmaa, ei, juutalainen hautausmaa ei ole säilynyt, sekin sanotaan internetissä.

I'm a Jew from Teheran, vanha mies sanoi kun seisoiimme vielä asemalaiturilla, Samuel on minun uusi nimeni. Minä tulín New Yorkiin Teheranista, Sam sanoi ja kertoi osavansa arameaa, opiskelleensa yhtä ja toista ja ottavansa aina viulunsa mukaan matkoille. Hänen oli oikeastaan ollut tarkoitus opiskella Yhdysvalloissa ydinfysiikkaa, sitten hän oli kuitenkin hakenut konservatorioon mutta epäonnistunut pääsykokeissa, ja niin hänestä oli tullut pankkiiri, mutta sitäkään hän ei ole enää. Vielä viidenkymmenen vuoden jälkeen, sanoi hänen vaimonsa, kun istuimme jo junassa eikä päätämme painanut eikä vaivannut enää metalliseen sateenkaareen kirjoitettu *BOMBARDIER Willkommen in Berlin*, silloin hänen vaimonsa sanoi että soittaa hänen miehensä sitten Brahmsia, Vivaldia tai Bachia, kaikki kuulostaa yhä iranilaiselta. Ja mies sanoi että on johdatusta että he tapasivat minut, että olen samannäköinen kuin hänen lapsuutensa iranilaiset naiset, hän aikoi sanoa iranilaiset äidit, oli ehkä aikonut sanoa jopa *minun äitini*, mutta hillitsi itsensä

ja lisäsi, että sekin on johdatusta että minä olen paremmin selvillä sukututkimuksesta kuin he ja matkustan Puolaan samassa tarkoituksessa ja samalla junalla kuin he – mikäli pakottavaa halua hakea kadonnutta voi ylipäänsä tavoitteeksi sanoa, vastasin. Ja ei, kysymys ei ole johdatuksesta, sillä Google kaitsee meitä kuin Jumala, ja jos me haemme sieltä jotakin, se antaa meille vain omat riimimme takaisin, samalla tavalla kuin tulostimen tilanneelle tarjotaan pitkän aikaa jälkeensä tulostimia ja repun ostaja saa vuosikautia reppumainoksia, treffipalvelua käyttäneestä puhumattakaan, ja jos googlaa itseään, katoavat jossain vaiheessa jopa kaimat ja jää only you, ihan kuin koko kaupunki alkaisi yhtäkkiä ontua kun itse ontuu nilkkansa nyrjätettyään, ehkä solidaarisuudesta, miljoonia ontuvia, he muodostavat ryhmän, lähes enemmistön, kuinka demokratian on tarkoitus toimia, jos saa aina vain sitä mitä on hakenut, jos on sitä mitä hakee, niin ettei koskaan ole sellaista tunnetta että on yksin tai on aina, sillä niitä toisia ei ole minkäänlaista mahdollisuutta tavata, ja haussa jossa törmäämme samanmielisiin on niin että Jumala googlaa meidän tiemme jotta suistuisi raitteiltamme, sanoin, tapaan jatkuvasti ihmisiä jotka hakevat samaa kuin minä, ja siksi mekin tapasimme täällä, ja vanha mies sanoi että mutta sitähan se johdatus juuri on. Hän oli ilmeisesti minua etevämpi eksegeetikassa.

Yhtäkkiä mieleeni juolahti musikaali, joka oli todellakin herättänyt täällä huomiota vuosia sitten, kun kaupungin mainostauluissa nähtiin sanat *Les Misérables*, kommentteita, toisin kuin samannimisessä elokuvassa, missä kurjilla oli lisäämääreenä *kohtalon vangit*. Musikaalin nimi puhutteli ihmisiä aivan kuin kaikki kaipaisivat kaiken aikaa lohdutusta – Voi sinua kurjaa! – tai ihan vain muistutusta siitä, ettei

vain joku vaan me kaikki päädyimme kurjuuteen, olemme kurjuudessa yhtä, sillä näiden valtavien kirjainten edessä, tämän kaupungin keskustan autiudessa, me olemme kurjia kaikki, eivät vain ne toiset, vaan myös minä. Ja niin rautatieaseman kattokaaressa loistava Bombardier täyttää meidät kaiullaan kuin urkumusiikki kirkon, eikä kukaan pääse pakoon.

Ja sitten minä tosiaankin googlasin: Bombardier oli yksi maailman suurimmista kiskokalustoa ja lentokoneita valmistavista yrityksistä, ja tämä matkojemme mahdollistaja oli hiljattain käynnistänyt kampanjan *Bombardier YourCity*. Nopeasti ja varmasti. Ja nyt me matkasimme Bombardierin siunauksella Warszawa-Expressillä Berliinistä Puolaan ja katselimme Bombardierin vallan tunnuksia, verhoja ja serviettejä, joihin oli painettu WARS, yhtä vanhakantainen ja aikansa elänyt tunnus kuin Star Wars ja muut tulevaisuuden sodat.

Ensimmäinen luku

Esimerkkitarina

Perhepuu

Yksinänsä kasvaa kuusipuu

Heinrich Heine

Aluksi ajattelin, että sukupuu on jotain samantapaista kuin joulukuusi, puu johon ripustetaan ne vanhojen rasioiden koristeet, hauraat, helposti särkyvät pallot ja enkelit joista useimmat ovat rumia ja karkeatekoisia mutta roikkuvat mukana muutosta toiseen. Joulukuusi oli joka tapauksessa ainut puu mikä meillä oli, sellainen ostettiin joka vuosi uudestaan ja heitettiin sitten taas pois, päivää ennen minun syntymäpäivääni. Olin kuvitellut, että tarvitsee vain kertoa niistä muutamista ihmisistä, jotka olivat sattumoisin sukulaisiani, ja niin on koko 1900-luku hallussa. Monet sukuuni kuuluvista olivat syntyneet toteuttamaan kutsumustaan siinä valoisassa, julkilausumattomassa uskossa, että he panisivat maailman kuntoon. Toiset olivat kuin taivaasta tipahtaneita, eivät juurtuneet minnekään, säntäilivät sinne tänne tuskin maata hipaisten ja jäivät ilmaan riippumaan kuin kysymys, kuin puuhun takertunut laskuvarjohyppääjä. Olin ylimielisyyksissäni ajatellut, että minun suvussani oli kaikkea, agronomi, opettajia, provokaattori, fyysikko ja lyyrikko, mutta ennen muuta monta legenda.

Oli

vallankumouksellinen joka liittyi bolševikkeihin ja otti maanalaisuuden kaudella uuden nimen jota me olemme nyt käyttäneet lähes sata vuotta, ihan laillisesti

useita odessalaisen kenkätehtaan työläisiä joista ei tiedetä mitään

fyysikko joka johti Krakovassa kokeellista turbiinitehdasta ja katosi puhdistusten aikana; hänen langolleen annettiin tehtäväksi langettaa hänelle tuomio, sillä uskollisuus puolueelle mitattiin valmiudesta uhrata omia

Gertrud-niminen sotasankari, Lida-tätini mies, jonka syntymän aikoihin maa julisti työn itseisarvoksi; ensin kaikki tekivät paljon työtä, sitten liian paljon ja myöhemmin vielä paljon enemmän, sillä esikuvat korvasivat normit ja työ on proletaarien ja yli-ihmisten kansakunnan viisasten kivi, ja niin tapahtui, että tuleva setäni sai syntyessään nimen Gerroi truda, Työn sankari, lyhennettynä Gertrud

ja sitten vielä Arnold, Ozjel, Zygmunt, Miša, Maria, Ehkä Esther, ehkä toinenkin Esther ja rouva Ziskind, Ozjelin kuuromykkä oppilas, joka ompeli vaatteita koko kaupungille

monia opettajia jotka perustivat orpokoteja ympäri Eurooppaa ja opettivat kuuromykkiä lapsia

Anna ja Ljolja joiden matka päättyi Babi Jariin, ja kaikki muut siellä

ilmiö nimeltä Judas Stern, minun isosetäni

riikinkukko jonka isovanhempani ostivat kuuromykillä lapsille, kauneuden tähden

Margarita, minun isoäitini, jonka ottamista puolueeseen suositteli vuonna 1923 itse Molotov, tuleva ulkoasiain kansankomissaari, niin kerrotaan, ikään kuin se olisi osoitus siitä että olemme aina olleet tapahtumien keskiössä

isoäitini Roza jolla oli kauniimpi nimi kuin yhdelläkään muulla logopedillä ja joka odotti miestänsä kauemmin kuin Penelope

isoisäni Vasili, joka lähti sotaan ja palasi isoäitini Rozan luo vasta 41 vuoden kuluttua. Isoäiti ei milloinkaan antanut miehelleen anteeksi tuota pitkää vaellusta, mutta – meillä on aina joku, joka sanoo mutta – mutta, sanoi tämä joku, he suutelivat kioskin laidalla metroaseman vieressä, he olivat silloin molemmat jo yli seitsemänkymmenen, Turistihotellia rakennettiin juuri, mutta isoisä, sanoi äitini, eihän isoisä päässyt siihen aikaan enää asunnosta ulos, ja Turistihotelli rakennettiin vasta myöhemmin

toinen isoisäni, vallankumouksellinen, joka ei vaihtanut vain omaa nimeään vaan antoi kaikissa neuvostokaavakeissa myös äidilleen aina uuden nimen sen mukaan, mitä aika, työ ja hänen omat kirjalliset mieltymyksensä milloinkin vaativat, kunnes päätyi Anna Arkadjevnaan, senniminen oli Anna Karenina, josta sillä tavoin tuli minun isäni isoäiti

Me olimme onnellisia, ja kaikki minussa vastusti Leo Tolstoin meille perinnöksi jättämää väittämää, että onnelliset perheet muistuttavat onnessaan toisiaan ja vain onnettomat ovat ainutlaatuisia, sillä se houkutteli meitä ansaan ja nostatti viettymyksen onnettomuuteen, ikään kuin vain se olisi mainitsemisen arvoista, ei tyhjänpäiväinen onni.

Negatiiviset luvut

Isoveljeni opetti minulle negatiiviset luvut ja kertoi mustista aukoista johdatuksena omaan modus vivendiinsä. Hän loi itselleen rinnakkaismaailmankaikkeuden, missä oli ikuisesti tavoittamattomissa, minulle jäivät negatiiviset luvut. Ainoaa serkkuani, jonka olemassaolosta olin siihen aikaan selvillä, näin hyvin harvoin, vieläkin harvemmin kuin hänen äitiään Lidaa, äitini isoasiskoa. Ankara setäni, isäni isovelj, pani harvoilla käynneillään minut tekemään fysiikantehtäviä aiheesta ikiliikkuja, ikään kuin loppumaton liike häivyttäisi hänen poissaolonsa meidän elämästämme. Molemmat babuškani asuivat meillä, mutta olivat enimmäkseen muissa maailmoissa; olin vielä pieni kun he olivat jo ehtineet korkeaan ikään ja täyteen toistaitoisuuteen. Muut babuškat leipoivat pirožokeja ja kakkuja, neuloivat lämpimiä villapaitoja ja kirjavia myssyjä, monet jopa sukkia – joiden teko oli neulomisen taitolento, *vysši pilotaž*, niin kuin tavattiin sanoa – veivät lapsenlapsensa kouluun ja soittotunneille ja odottivat heitä kesällä puutarhoissaan, datšoillaan tai mökeissään maaseudulla. Minun babuškani asuivat meillä viidennessä kerroksessa eivätkä pystyneet juurtumaan betoniin. Heillä oli kummallakin kukkanimi, ja mietin hiljaa mielessäni, että

neljätoistakerroksisen asuintalomme edessä kasvavat malvat olivat kasvimaisuuteen vetäytymässä olevien babuškojeni Rozan ja Margaritan salaisia liittolaisia.

Heillä ei ollut kaikki ruuvit tallella, vaikka venäläiset eivät välttämättä mainitse koko ruuveja, vaan kysyvät vain, eikö sinulla ole kaikki kotona. Minä pelkäsin sitä kysymystä, vaikka babuškani olivat melkein aina kotona, minun turvanani todennäköisesti, mutta tuo Ei kaikki kotona tai yksinkertaisesti se *kaikki* kuulosti minusta silti hälyttävältä, ikään kuin toiset olisivat tienneet meistä jotain sellaista mitä minulle ei kerrottu, ikään kuin he olisivat tienneet, kuka tai mitä oikeastaan puuttuu.

Joskus ajattelin tietäväni sen itsekin. Kaksi isovanhemmistani oli syntynyt 1800-luvulla, ja minusta tuntui että yksi polvi sukulaisiani oli ajan myllerryksessä hävinnyt, jäänyt välistä, niin etteivät he tosiaankaan olleet kotona, olivathan ystävieni isovanhempien vanhemmatkin nuorempia kuin minun isovanhempani, ja minun osanani olisi siksi maksaa viulut ja selvittää sotkut kahden sukupolven edestä. Minä olin nuorin nuorimpien listalla. Olin nuorin ylipäänsä.

Menetyksen tunne astui varoittamatta valoisaan ja huoletomaan maailmaani, se leijui ylleni ja levitti siipensä; silmissäni pimeni ja minulta oli henki salpaantua sellaisen osattomuuden vuoksi jota ei ehkä lainkaan ollut. Joskus se tunne tuli kuin salaman iskusta, varoittamatta, kuin tajuttomuus, oli aivan kuin minulta olisi äkkiä hävinnyt maa jalkojen alta, kuin minut olisi lävistänyt luoti, vaikkei mitään luotia ollut koskaan ammuttu eikä kukaan ollut sanonut kädet ylös, ja kauhoin tiheästi hengittäen päästäkseni taas tasapainoon, pelastuakseni.

Minusta näytti että tämä eksistentiaalinen voimistelu, jota taistelu tasapainoon pääsemiseksi edellytti, oli osa suvun perintöä, jonkinlainen synnynnäinen refleksi. Näitä harjoituksia jatkettiin koulussa englannintunneilla: hands up, to the sides, forward, down. Ajattelin aina että sanat *gimnastika* ja *gimm*, voimistelu ja hymni, ovat samaa perua ja kurottelin innokkaasti saadakseni kosketettua näkymätöntä taivaankantta.

Monilla oli vieläkin vähemmän sukulaisia kuin minulla. Oli lapsia, joilla ei ollut sisaruksia, babuškoita eikä vanhempia, ja oli lapsia, jotka olivat antaneet henkensä sodassa isämaan puolesta. Nämä lapsivainajat olivat rohkeita sankareita, heistä tehtiin meille epäjumalia, he seurasivat meitä kaikkialle. Meidän ei ollut lupa unohtaa heidän nimiään edes yöllä, he olivat kuolleet monta vuotta ennen meidän syntymäämme, mutta meillä ei siihen aikaan ollut menneisyyttä, oli vain nykyhetki, jossa sodan menetykset muodostivat oman onnemme ehtymättömän lähteen, sillä, niin meille sanottiin, me olimme elossa vain koska ne lapset olivat kuolleet meidän edestämme, ja meidän tuli olla heille ikuisesti kiitollisia rauhallisista ja normaaleista oloista ja ylipäänsä kaikesta. En varttunut ihmissyönnin vaan kasvisyönnin aikaan, niin kuin Ahmatova sanoi ensin ja sitten me kaikki, me sysäsimme kaikki menetykset ajat sitten soditun sodan kontolle, sanoimme yksinkertaisesti vain sodan, ilman epiteettejä ja järjestysnumeroita, koska oletimme että sotia oli ollut vain yksi, erheellisesti, sillä valtiomme kävi onnellisen lapsuutemme aikaan parhaillaan toista sotaa vieraassa etelässä, meidän turvallisuutemme vuoksi, niin meille sanottiin, ja niiden toisten vapauden vuoksi, sotaa

jota meidän ei päivittäisistä menetyksistä huolimatta sopinut havaita, enkä minäkään havainnut ennen kuin näin kymmenvuotiaana kerrostalomme edustalla sinkkiarkun, jossa oli yhdeksäntoistavuotiaan naapurinpojan jäännökset, pojan, jota en muistanut edes silloin, mutta hänen äitinsä muistan yhä.

Minulla ei ollut mitään syytä kärsiä. Silti minä kärsin, pienestä pitäen, vaikka olin onnellinen ja rakastettu ja ystävien ympäröimä ja vaikka minusta oli kiusallista kärsiä, kärsin jatkuvasti yksinäisyydestä, joskus viiltävän kipeästä, joskus vermutinkirpeästä, ja ajattelin sen johtuvan vain siitä että minulta puuttui jotakin. Unelma suuresta perheestä pitkän pöydän ääressä vainosi minua vankkumatta kuin rituaali. Se vainosi minua vaikka meillä oli olohuone täynnä isäni ystäviä ja äitini aikuisiksi varttuneita oppilaita, kymmeniä oppilaita, joita äidille aina jäi ja joita istui pian pöydässämme monta sukupolvea, ja vaikka otimme samat valokuvat kuin muutkin perheet: pelkkiä iloisia, hiukan ylivalottuneita, kameraan päin kääntyneitä kasvoja pitkän, yltäkylläisesti katetun pöydän ääressä, tummakukkaisten verhojen edessä. En tiedä tarkkaan, milloin tulin meillä vietettyjen äänekkäiden, ylenpalttisten juhlien aikana erotta-neeksi ensimmäisen kerran vaimean epäsoinnun.

Kahden käden sormet riittivät niiden luettelemiseen, jotka saattoivat katsoa kuuluvansa lähisukuun. Minun ei tarvinnut edes harjoitella skaalaa täti, setä, serkku, serkun täti ja setä, pikkuserkku, isosetä – alhaalta ylös ja ylhäältä alas, alhaalta ylös ja ylhäältä alas – minua yleensäkin ahdisti koko piano, sen koskettimiston aggressiivinen täydellisyys.

Ennen aikaan, ennen pitkän pöytämme ääressä vietettyjä juhlia, suuri suku oli kirous, sillä sukulaisten joukossa saattoi olla valkoiseen armeijaan kuuluneita, sabotöörejä, aatelisia, kulakkeja, ulkomailla eläviä, liian sivistyneitä, kansanvihollisia ja näiden lapsia ynnä muita epäilyttäviä, ja epäilyksenalaisia olivat kaikki. Suvuissa podettiin siksi muistinmenetystä, usein oman nahan pelastamiseksi, mutta apua siitä oli vain harvoin, ja siihen aikaan kun meillä juhliittiin, sellaiset sukulaiset, mikäli heitä oli ylipäättään koskaan ollutkaan, oli useimmiten pidetty lapsilta salassa ja jo unohdettu, ja niin perheet kutistuivat, kokonaiset suuhaarat painuivat unohduksiin, suku kuivui kokoon, kunnes jäljelle jäi vain kasku kahdesta samannimisestä. Oletteko te samaa sukua? Ei olla, ei missään nimessä, ei edes kummin kaimoja!

Lista

Eräänä päivänä sukulaiseni – ne kaukaisesta menneisyydestä peräisin olevat – seisoivat äkkiä edessäni. He mutisivat itsekseen ilosanomiaan tutulta kuulostavilla kielillä, ja ajattelin, että heidän kanssaan saan perhepuun kukkimaan, täytän vajauksen, pääsen eroon menetyksen tunteesta, mutta he seisoivat edessäni sankkana ryhmänä vailla kasvoja ja tarinoita, kuin menneisyyden kiiltomadot jotka valaisevat pienen alan ympäriltään, pari katua tai sattumusta, mutta eivät itseään.

Tiesin heidän nimensä. Kaikki ne Levit, jotka olivat haajaantuneet ympäri maailmaa, jos olivat yhä elossa, sillä sen nimisiä olivat olleet isoäitini äiti, hänen vanhempansa ja

heidän sisaruksensa. Tiesin, että oli Gellerit tai mahdollisesti Hellerit, tarkkaan sitä ei tiedetä. Nimen Simon Geller olin kerran nähnyt jossakin venäjänkielisessä artikkelissa, eräästä jiddisinkielisestä sanomalehdestä tehdyssä käännöksessä, jonka alkutekstiä ei löydy enää mistään maailmasta. Viimeiset Krzewinit, Hellerien seuraajat, minäkin vielä tunsin, sukulaisemme joiden nimi narskahti vähän kuin lumi askelten alla tai kuin *kovrižka*, maustepiiranen, hampaissa. Oli myös Sternejä, isäniäni oli kaksikymmentävuotiaaksi saakka Stern, ja minunkin nimeni olisi Stern, jollei Venäjän vallankumous olisi voittanut, ja Sternejä olivat isoisan lukuisat sisarukset, vanhemmat ja näiden sisarukset, hänen isovanhempansa ja koko suku, mikäli heitä todella oli niin paljon kuin mieluusti kuvittelen.

Kaukaiset Krzewin- ja Levi-nimiset sukulaiseni olivat eläneet Łódzissa, Krakovassa, Kaliszissa, Kołossa, Wienissä, Varsovassa, Kiovyssä ja Pariisissa vielä vuonna 1940, niin kuin minulle vasta hiljattain selvisi, ja vielä Lyonissakin, kuten äitini sanoi. Ruzja opiskeli Wienissä ja Juzek Pariisissa, tämän isoäidin lauseen minä muistan. Minulle ei ole koskaan selvinnyt, keitä Ruzja ja Juzek oikeastaan olivat, tiedän vain, että he olivat jollain tapaa meille sukua. Ehkä se olikin täsmälleen päinvastoin: Ruzja Pariisissa ja Juzek Wienissä. Sana konservatorio mainittiin, mutten muista, kumpaan se liittyi. Ja muistan vielä yhden lauseen: Myös Ruzja ja Juzek ovat pesseet hammasharjalla jalkakäytävää. Łódzissa, Kaliszissa, Varsovassa oli ehkä yhä loma-aika, eikä konservatorion lukukausi ollut vielä alkanut, he olivat kotoona eivätkä Pariisissa tai Wienissä. Kun kuulin tuon lauseen lapsena, ajattelin sen sattuneen Sveitsissä, koska sa-

nomalehdissä kirjoitettiin siihen aikaan, että Sveitsissä on kaikki siistiä ja monet sveitsiläiset kyykkivät pikku harjojen ja pesuaineen kanssa talojensa edustalla ja jynssäävät jalkakäytävää, ja näin silmissäni kuinka koko maa peittyi saippuakupliin, Sveitsi tai jokin muu sädehtivän, saavuttamattoman siisti maa.

Joidenkin sukulaisteni nimet olivat niin yleisiä ettei heitä kannattanut alkaa etsiä. Kaikki samannimiset ovat nimilistoissa allekkain, vierekkäin kuin naapurit, toisiinsa sekoittuneina, eikä omia pysty erottamaan sadoista muista, joilla oli täsmälleen sama nimi, ja minun olisi muutenkin mahdollonta ryhtyä seulomaan omia vieraista kuin jyviä akanoista, se olisi ollut valikointia, enkä halunnut sitä, en edes sitä sanaa. Mitä enemmän samannimisiä oli, sitä pienemmät mahdollisuudet minulla oli löytää sukulaisiani heidän joukostaan, ja mitä pienemmiksi mahdollisuudet kutistuvat, sitä selvemmäksi minulle kävi, että minun oli laskettava kaikki luetteloihin merkityt omikseni.

Keräsin mahdollisimman tarkkaan heidän nimensä, etsin kaikkialta Levi-, Krzewin-, Geller- tai Heller-nimiä, ja kerran sitten, kun katselin Varsovan sotilaskirkossa pitkiä, pienen pienillä kirjaimilla kirjoitettuja, seinältä toiselle jatkuvia nimilistoja joissa oli kahdenkymmenen tuhannen Katynissä tapetun nimet – miksi me etsimme jopa kuolleitten luetteloista aina automaattisesti omiemme nimiä? – silloin löysin Stanisław Gellerin nimen ja päätin siellä sotilaskirkon Katyn-kappelissa, että sitoudun kaikkiin samannimisiin, myös tuohon Stanisławiin, ikään kuin hän ja kaikki, joita vielä löytäisin, kuuluisivat yhtä lailla su-

kuun, kaikki Gellerit ja Hellerit, kaikki Krzewinit ja Sternit. Kaikista Sterneistä tuli näin salaisia sukulaisiani, myös taivaalla tuikkivista.

Selailin vuosia sitten New Yorkissa vanhan puhelinluettelon keltaisia sivuja. Missä ovat isoisäni sisarukset? Missä hänen isänsä sisarukset, joiden nimi oli Stern ja jotka lähtivät Odessasta, kuka minnekin? Lauloivatko heidän jälkeläisensä Velvet Undergroundissa? Olivatko he pankkiireita? Opettivatko he Massachusettsin teknisessä korkeakoulussa vai kokosivatko he yhä kenkiä jossakin tehtaassa? Täytyyhän jonkun töitäkin tehdä.

Keltaisilla sivuilla oli paljon Sternejä. Kahdeksan täyttä sivua. Keltaisia tähtiä puhelinluettelossa. Pitäisikö minun soittaa jokaiselle heistä ja kysyä? Mitä te teitte ennen vuotta 1917? Odotatteko te yhä köyhiä sukulaisia idästä? Vielä sadankin vuoden kuluttua? Entä kuuluisuudet, pitääkö minun ottaa heidät listalleni, tai heidän minut omalleen?

Keneltä mahdoinkaan kuulla, että yksi Levi-nimisistä sukulaisistamme toimi nappitehtaan kirjanpitäjänä Varsovassa? Joku toinen teki Levi's 501 -farkut, parhaat jotka tiesin siihen aikaan kun menin kouluun. Ei varmastikaan kukaan meistä, sillä en voi kuvitella että joku sukulaisistani olisi ikinä innostunut liike-elämästä tai tajunnut mitään rahoiksi panemisesta. Kun mietin yhä nappitehdasta Varsovassa tai jossain muualla, aloin olla entistä vakuuttuneempi siitä ettei kukaan Puolaan jääneistä sukulaisistamme ole voinut päästä sellaiselle listalle.

Minulle tuli mieleen eräästä elokuvasta tutuksi tullut pelastuneitten lista, kävin sen läpi aivan kuin olisi mahdollista,

että joku sukulaisistani olisi mainittuna siinä ja siis pelastunut, internetistä ilmaantunut. Luin nimen toisensa perään, ikään kuin olisi ollut kyse voitonnumeroiden etsinnästä, ikään kuin voisin tunnistaa heistä jonkun.

Ei yhtäkään Leviä eikä Krzewiniä; erään Izchak Sternin sen sijaan löysin, hän oli niin ikään kirjanpitäjä, vaikkakin jossain krakovalaisessa tehtaassa, mutta ei hän minun sukulaiseni ollut, sillä minun Sternini asuivat Odessassa ja osallistuivat maanalaiseen vallankumousliikkeeseen, jolleivät olleet jo kauan ennen sitä muuttaneet muualle, mutta Odessassa ei heidän vuokseen enää yhtä sotaa myöhemmin pelastustoimia käynnistetty eikä listoja laadittu. Pitääkö minun siitä huolimatta ottaa tämä Stern listalleni, koska niitä muita ei löydy? Vai olisiko se varkausyritys?

On tunnetusti pelejä joissa kukaan ei voita.

Hello! My name is Joe.

I've got a wife and a dog and a family.

I go to work in a button factory

And this is what happened to me.

One day my boss came up to me and said,

Hey Joe! Are you busy? I said, No.

Then push this button with your right hand.

Hello! My name is Joe...

Saksankielisen kaunokirjallisuuden uusi tähti KATJA PETROVSKAJA (s. 1970) syntyi Kiovassa ukrainalais-puolalaiseen sukuun. Saksaksi kirjoittava mutta venäjää äidin-kielenään puhuva Petrovskaja on opiskellut kirjallisuutta Virossa ja Venäjällä. Tällä hetkellä Petrovskaja asuu Berliinissä. *Ehkä Esther* on hänen esikoisteoksensa, joka voitti 2014 arvostetun Ingeborg Bachmann -palkinnon.

Entinen neuvostokansalainen ja juutalaisen suvun vesa Katja Petrovskaja on kadottanut historiansa. Jäljellä ovat rakeiset valokuvat ja alati muuttuvat tarinat. Googlen ja Facebookin johdattamana hän lähtee kulkemaan sukulaistensa jäljillä pitkin Eurooppaa. Hän kohtaa sankareita ja selviytyjiä, petteureita, uhreja ja pyöveleitä, ihmisen koko kuvan.

”Tässä on kirja, joka yhdistää taiteen ja moraalin.”

SÜDDEUTSCHE ZEITUNG

Päällys: Markko Taina • Päällyksen kuva: Katja Petrovskajan arkisto

#kirja WWW.KIRJA.FI	 9 789513 181376 84.2 ISBN 978-951-31-8137-6	
---------------------------------------	--	---